

פרק 3

יצירות ספרותיות, אמנותיות, דרמטיות ומוסיקליות

3.1 סיווג היצירות המוגנות

החוק מגן על חמישה סוגים של יצירות: יצירה ספרותית, יצירה אמנותית, יצירה דרמטית ויצירה מוסיקלית שמוגנות על-פי סעיף 4(א)(2) – ועליהם בלבד. מגבלה זו היא משמעותית פחות משניתן להבין לכאורה. מדובר במונחים גמישים, שמוגדרים בחוק ברובם באופן פתוח ורחב, תוך שימוש במילה "לרבות"¹. בעידן חוק זכות יוצרים הקודם, שנקט דרך ניסוחית דומה,² נפסק, שמשום כך אין הרשימות שבאות אחרי המונחים בגדר רשימות סגורות וניתן להוסיף עליהן, ככל שיתגלו ויתפתחו אמצעי ביטוי חדשים הזקוקים להגנה.³ כך נפסק, למשל, שתוכנת מחשב נחשבת ליצירה ספרותית למרות שבעת שניתן פסק הדין היא לא נכללה במפורש בחוק.⁴

למרות שאצלנו המשטר להגדרת היצירות הוא גמיש, קיימים חוקים זרים שמנהיגים משטר גמיש עוד יותר. החוק האמריקני קובע שזכות יוצרים תתקיים בכל יצירה מקורית, והוא מציין רשימה שאינה סגורה של סוגי היצירות.⁵ דרך זו של חקיקה, הנהוגה גם באחדות ממדינות אירופה, מאפשרת הכרה לא רק בסוגים חדשים של יצירות בתוך הקטגוריות המוגדרות, אלא גם מתן הכרה לקטגוריות חדשות לגמרי של יצירות, ובלבד שיהיו בגדר "יצירות" (works). כך, למשל, נקבע בארצות-הברית לפני למעלה ממאה שנה, כי הקונגרס רשאי להרחיב את תחולת חוק זכות יוצרים האמריקני על יצירות שונות, כגון צילומים, אף שהסעיף המסמיך בחוקה האמריקנית מדבר רק על "כתבים" (writings).⁶ לא מכבר הרחיק

1 סעיף 1 לחוק זכות יוצרים. תקליט מוגדר באופן מדויק יותר. יצירה מוסיקלית אינה מוגדרת כלל.
2 סעיף 35 (1) לחוק זכות יוצרים, 1911, שנקט לשון "כוללת".
3 ע"א 15/81 גולדנברג נ' בנט, פ"ד לו(2) 813 (1982); רע"א 2687/92 גבע נ' חברת וולט דיסני, פ"ד מח(1) 251 (1993).
4 ת"א (מחוזי ת"א) 3021/84 Apple Computer Inc. נ' ניו-קוב טכנולוגיות בע"מ, פ"מ תשמ"ז (1) 397. מאז, תוקן החוק, והיום תוכנות מוגנות במפורש כיצירות ספרותיות. ראו סעיף 4.2 להלן.
5 17 U.S.C. § 102.
6 Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony, 111 U.S. 53 (1884).

לכת בית משפט בהולנד כאשר הכיר בזכות יוצרים בריח בושם.⁷ גם אמנת ברן, המכונה "האמנה להגנת יצירות ספרותיות ואמנותיות" (Literary and Artistic Works) מבהירה כי מונח זה כולל כל סוג של יצירה בתחום הספרות, האמנות והמדע, לרבות סוגים שונים של יצירה המאזכרים שם, כגון יצירות מוסיקליות, דרמטיות וקולנועיות.⁸

לעומת השיטות הפתוחות לגמרי שצוינו לעיל, הרי שהדרישה על-פי החוק הישראלי, כי היצירה תיכנס לאחת הקטגוריות המוגדרות של יצירות, תוחמת לכאורה את גבולות הפרשנות האפשרית, ומבטיחה כי דיני זכויות יוצרים לא יגלשו לתחומים נוספים, אולי לתחומים לא להם. עם זאת, בתקופת החוק הקודם, פרץ בית משפט, למעשה, את רשימת היצירות הסגורה, לפחות בהזדמנות אחת, כאשר הכיר בזכות יוצרים בדמויות דמיוניות בתור שכאלה.⁹ לכאורה, לאחר שנחקק חוק חדש שבחר להיצמד לרשימה סגורה של קטגוריות, פחתה ההצדקה לשוב ולפרוץ אותה. ואולם, לאור המשפט המשווה ומסורת הפסיקה בדיני זכויות יוצרים, נראה, כי בכל מקרה של צורך להוסיף ולהכיר ביצירה חדשה יפרש בית משפט את ההגדרות הפתוחות של סוגי היצירות באופן רחב, וכך יוכל להכיר ביצירות כאלה במגבלות האמורות.

כבר עתה יש להדגיש, כי כפי שהיצירות הוגדרו הנדרשת לעניין זכות יוצרים אינה נמדדת באמת-מידה ערכית או איכותית, כך גם המונחים "ספרות", "אמנות", "דרמה", ו"מוסיקה" אינם טומנים בחובם מבחן ערכי כלשהו לסיווג יצירות, ואין לנסות להבינם כך.¹⁰ נכון יותר לומר שהם משמשים אך לסיווג יצירות לפי האופן שבו הן מוצאות ביטוי או מיועדות לביטוי. כך, באופן גורף – ובכפוף לסייגים מסוימים – ניתן לומר כי יצירות ספרותיות הן כאלה המוצאות ביטוי בשפה, בכתב או בסימני תקשורת אחרים המשמשים תחליף לכתב; יצירות אמנותיות הן אלה המתבטאות באופן חזותי; יצירות דרמטיות הן אלה האמורות להיות מועברות בדרך של הצגה; ויצירות מוסיקליות מיועדות לביטוי בדרך של השמעה מלודית.¹¹ עם זאת, מדובר כמובן בהכללה. יצירות דרמטיות ומוסיקליות עשויות להירשם בכתב, ובכלל זה – באמצעות תווים, ויצירות אמנותיות עשויות

7 ראו: Herman Cohen Jehoram, *Shall the Perfume Scent Decision of the Dutch Supreme Court Conquer the EU and then the World or Will it Persih?* 54 JOURNAL OF THE COPYRIGHT SOCIETY OF THE USA 571 (2003).

8 סעיף 2 לאמנה.

9 גבע נ' חברת וולט דיסני, לעיל ה"ש 3.

10 ע"א 360/83 סטרוסקי בע"מ נ' גלידת ויטמן בע"מ, פ"ד מ(3) 340 (1985).

11 ראו סעיף 1 לחוק והדיון בפרק זה להלן.

לכלול רכיבים דרמטיים או מוסיקליים. לכן, הסיווג נעשה לרוב בהתאם לתכונות הדומיננטיות של היצירה.

ההשתייכות לאחת מארבע הקטגוריות מאפשרת ליצירה ליהנות מהגנת זכות יוצרים, שמוענקה, בעיקרו של דבר, באופן שווה ליצירות השונות. עם זאת, לסיווג של יצירה לקטגוריה מסוימת עשויות להיות השלכות מסוימות. כך, למשל, יצירות אמנותיות כפופות לסייג המתיר לאמן לעשות שימוש חוזר ביצירה – בדרך של העתקה חלקית של היצירה או יצירת יצירה נגזרת – גם אם אין הוא בעל זכות היוצרים ביצירה,¹² יצירות מוסיקליות בלבד כפופות לרישיון כפייה¹³ ובחינת הפרתה של זכות יוצרים מתבצעת בדרך מעט שונה לגבי הסוגים השונים של היצירות.

יתרה מכך, בית המשפט העליון הביע את הדעה, כי אין מניעה שיצירה תימצא ראויה לזכות יוצרים על-פי סיווגה ביותר מקטגוריה אחת במקביל.¹⁴ עם זאת, חוק זכות יוצרים כולל כמה הוראות, החלות על יצירות מסוימות, המיועדות למנוע מצב דואלי כזה.¹⁵ אם אכן תימצא יצירה המוגנת בה בעת כיצירה מסוגים שונים, ייתכן שבית משפט יאלץ להכריע בשאלה אם הוראה ספציפית בחוק, המתייחסת לסוג אחד מסוגי היצירות הללו, חלה עליה. נוסף לכך, יצירות רבות מורכבות מרכיבים שונים שכל אחד מהם מהווה יצירה מסוג אחר. כך, יהווה הטקסט בספר מאויר יצירה ספרותית בעוד שהאיורים יהיו מוגנים בנפרד כיצירות אמנותיות. במקרה כזה, ברור שמדובר בשתי יצירות נפרדות. אולם, במקרה המורכב יותר – של יצירות קולנועיות – עשויות יצירות המשנה המרכיבות אותה להיות מוגנות, ברובן כיצירה נפרדת, בעוד ששילובן של כל היצירות הללו יחד יצור יצירה קולנועית העומדת בפני עצמה.¹⁶

בפרק זה, יידונו ארבעה סוגי היצירות העיקריים. בפרק הבא לאחריו, יידונו סוגים של יצירות מיוחדות: אלה החורגות מהגרעין המרכזי של יצירות המוכרות מכוח אמנת ברן, שהן תוכנות מחשב ותקליטים; יצירות מורכבות, שהן יצירות נגזרות ויצירות משוחזרות; ויצירות מסוג מיוחד, שהן דמויות דמיוניות ופולקלור.

12 סעיף 27 לחוק זכות יוצרים.

13 סעיף 32 לחוק זכות יוצרים (אם כי הרישיון חל גם על המילים הנלוות אליה).

14 ע"א 2173/94 Tele-Event Limited נ' ערוצי זהב ושות', פ"ד נה(5) 529, 544 (2001).

15 ראו הגדרת "יצירת צילום" בסעיף 1 לחוק, המוציאה מתחולתה "צילום שהוא חלק מיצירה קולנועית", והגדרת "תקליט" המוציאה מתחולתה "טביעה של צלילים ביצירה קולנועית".

16 למצבם המיוחד של הצילומים ביצירה הקולנועית ראו להלן סעיף 3.4.4.

3.2 יצירות ספרותיות

חוק זכות יוצרים מגדיר "יצירה ספרותית" כך:

"לרבות יצירה המבוטאת בכתב, הרצאה, טבלה, לקט, וכן תוכנת מחשב."¹⁷

הגדרה זו רחבה מדי וצרה מדי בה בעת. היא רחבה מדי הואיל ואין היא מבחינה בין יצירות ספרותיות לבין יצירות אחרות, כגון מחזות, שלרוב רשומות אף הן בכתב, אך במהותן אין הן יצירות ספרותיות, כי אם דרמטיות.¹⁸ ואכן, הגדרה מדויקת יותר של המונח "יצירה ספרותית" ניתנה בפסיקה האנגלית, אשר הטיבה להבהיר שהיצירה הספרותית מיועדת להעביר מידע או הנאה באמצעות הכתב.¹⁹ לעומת זאת, היצירה הדרמטית מיועדת לביצוע, הגם שניתן ליהנות גם מקריאתה. לנוכח ליקוי זה רצוי לפרש את המונח "מתבטאות בכתב" כמתכוון לאופן שבו היצירה מבוטאת למי שצורך אותה בדרך כלל. המחזה מיועד בעיקרו של דבר לביצוע או להצגתו, וכך פוגשים אותו מרבית צרכניו. זאת, בניגוד לצרכני היצירה הספרותית אשר נוהגים לצרוך אותה באמצעות המילה הכתובה. צרותה של ההגדרה נעוצה במונח "כתב", שכן יצירה ספרותית עשויה להתבטא אף בסימנים אחרים המשמשים תחליף לכתב.²⁰ עם זאת, המילה "לרבות" מאפשרת להכיר גם ביצירה כזו כביצירה ספרותית.

בקטגוריה של יצירות ספרותיות כלולות, בין היתר, ספרות יפה, סיפורת, שירה, סיפורי ילדים, סיפורים קצרים, יצירות בדיוניות ויצירות עובדתיות, חיבורים, מאמרים אקדמיים, הרצאות, רשימות ומדורים בעיתון, מדריכים, ספרי לימוד וספרי הוראה, ספרות מקצועית וספרות מסחרית, ועוד.

דרישת היצירתיות, כבכל סוג של יצירה, היא מינימלית ביותר, ואין זה משנה, ככלל, מה אורך היצירה או מה איכותה. עם זאת, משפט בודד לא יהיה, בדרך

17 סעיף 1 לחוק. כאמור לעיל, תוכנות יידונו בנפרד.

18 השוה הגדרת "יצירה ספרותית" בחוק האנגלי, שאכן מבחין בין השתיים: CDPA s. 3(1).

19 Exxon Corporation v. Exxon Insurance Consultants International Ltd., [1986] 3 All E.R. 241, שם נאמר שדי ליצירה שתיחשב כיצירה ספרותית, אם היא מיועדת להעניק הנאה או מעבירה מידע או הוראה (instruction). עוד יצוין, כי העובדה שיצירות ספרותיות ניתנות להקראה וכי ניתן להכין עיבוד דרמטי ליצירה ספרותית אינה משנה ממהותה של היצירה כפי שהיא.

20 ראו הגדרת "יצירה ספרותית" בחוק האמריקני: 17 U.S.C. § 101.

כלל, מוגן בזכות יוצרים.²¹ כך נפסק, לדוגמה, לעניין המשפט "שבוע הספר העברי."²² גם אם יש מידת מקוריות במשפט שכזה, במרבית המקרים יימצא איחוד בין הרעיון לביטוי שבו. מאותה סיבה לא תחול, בדרך כלל, זכות יוצרים בשמו של אדם²³ או בשמה של יצירה.²⁴ ואולם, רמת יצירתיות גבוהה יחסית יכולה לעשות אף משפט בודד למוגן. כך, נפסק כי הביטוי הקצר "אין סוסים שמדברים עברית", שכתבה המשוררת חנה גולדברג, מוגן כיצירה ספרותית.²⁵ הוא הדין לגבי התיבה "הופה-הולה-הולה-הופה" מתוך "שיר הבטלנים" של זהר לסקוב. בית המשפט סבר כי היא מוגנת בשל מידת הייחודיות והמקוריות שבה.²⁶ בפסיקה אחרת של בית משפט אמריקני זכה הביטוי הבלתי-נשכח, אם כי הפשטני למדי, "E.T. Phone Home" להגנת זכות יוצרים, משום שהוטמע בתודעת הקהל וזכה ל"משמעות משנית".²⁷ אף שאנו מסכימים עם בית המשפט, כי מדובר באחד המשפטים הנודעים והמוצלחים ביותר של הקולנוע במאה העשרים, מעוררת פסיקה זו תהיות, שכן אין זה ברור מאי נפקא מינה "משמעות משנית" שנרכשה בדיעבד ליצירתיות שאמורה להתקיים מראש בעת מעשה היצירה.

- 21 ת"א (מחוזי חי') 1565/67 גלאי נ' גפנר, פ"מ ס"ט 215 (1969). Alberto-Culver Co. v. Andrea, Dumont Inc., 466 F.2d 705 (7th Cir. 1972).
- 22 החלטה מס' 97935 "המו"ל" אגודה שיתופית של מוציאים לאור בישראל בע"מ נ' אגודת הסופרים העבריים במדינת ישראל (החלטה של רשם הפטנטים, המדגמים וסימני המסחר מ-21.4.2004).
- 23 גלאי נ' גפנר, לעיל ה"ש 21; ת"א (מחוזי ים) 6157/04 דבש נ' אדלר חומסקי & ורשבסקי, פדאור 25)06 674 (2006) (להלן: פסק דין דבש); ת"א (שלום א') 1535/05 סירקיס נ' כראל, תק-של 3)06 27889 (2006).
- 24 המ' (מחוזי ת"א) 15289/91 רשות השידור נ' ג.ג. אולפני ישראל-ירושלים בע"מ, פ"מ תשנ"ב (2) 405 (1992); ת"א (מחוזי ת"א) 439/92 גרוס נ' פרסטר, פדאור 5)00 622 (2000); וכך: Exxon Corporation v. Exxon Insurance Consultants International Ltd., [1986] 3All E.R. 241. עם זאת, שמות יצירה עשויים להיות מוגנים כסימני מסחר רשומים, או, בהתקיים תנאים מסוימים, מכוח דיני הנזיקין, כגון מכוח עוולת גניבת עין על-פי סעיף 1 לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט-1999.
- 25 ת"א (שלום ת"א) 59229/96 אקום בע"מ נ' פלד (לא פורסם, 2.9.1998).
- 26 ת"א (מחוזי ת"א) 2378/98 אקום בע"מ נ' ראובני פרידן בע"מ (לא פורסם, 10.7.1998). וראו: פסק דין דבש, לעיל ה"ש 23. שם נראה, אם כי אין זה ברור לגמרי מתוך פסק הדין, כי בית המשפט היה סבור כי הביטוי "היה הכי טוב, עכשיו הכי טוב, יהיה רק הכי טוב" מוגן בזכות יוצרים. לדברי בית המשפט, למרות שהוא בעל רמת ביטוי נמוכה, הוא עושה שימוש מקורי ברעיון "הכי טוב". עם כל הכבוד, נראה, כי אין במשפט זה די מקוריות, גם אם נעשה בו שימוש בהקשר בלתי שגורתי.
- 27 Universal City Studios Inc. v. Kamar Indus., 217 U.S.P.Q 1162 (S.D. Tex., 1982). Murray Hill Publications Inc. v. ABC Communications Inc., 264 F. 3d 622 (6th Cir. 2001), שם נקבע כי השורה "J.P. on the J.R. in the A.M." הלקוחה מתסריט של סרט אינה די ידועה לכול (notorious) כדי להצדיק הגנה. וראו לעניין זה: ע"א 4437/99 א.ד.י מערכות סטריאו ואזעקות לרכב בע"מ נ' אפריל טקליין בע"מ, פ"ד נה(2) 232, 237 (2000).

באנגליה נפסק, כי אין זכות יוצרים בחתימתו של אדם. פסיקה זו ניתנה במסגרת משפט מעניין שעסק בחתימתה של אנה פרנק.²⁸ עם זאת, לא מן הנמנע שחתימתו של אדם תהיה מפותחת דיה עד שתיחשב כיצירה אמנותית, כפי שנקבע לגבי הסמל, שאותו אימץ הזמר "פרינס" כדי לייצג את שמו.²⁹ בארה"ב נפסק, כי כתובת אינטרנט (URL – Universal Resource Locator) אינה מוגנת בזכות יוצרים. לדברי בית המשפט:

"A URL is simply an address, open to the public, like the street address of a building, which, if known, can enable the user to reach the building. There is nothing sufficiently original to make the URL a copyrightable item, especially the way it is used."³⁰

Re Anne Frank Trademark R.P.C. 379 (1998) 28

Pickett v. Prince, 207 F.3d. 402 (7th Cir. 2000) 29

Ticketmaster Corp. v. Tickets.Com, Inc., 2003 U.S. Dist. Lexis 6483 (C.D. Cal 30
2003).